

Det sociale bånd – samfundets usammenhængende sammenhængskraft

Sverre Raffnsøe: Sameksistens uden common sense I-III. En elliptisk arabesk. Akademisk Forlag 2002, 1081 sider, 350 kroner.

I en skriftligt udformet førstehjælp til opgaveskrivning på universitetet anfægter John Henriksen forestillingen om, at akademisk sprog skal være kendetegnet ved omvendt ordstilling eller særligt lange sætninger, hvor der presses så meget ind som muligt. En sådan førstehjælp kunne have hjulpet på Sverre Raffnsøes monumentale doktorafhandling ”Sameksistens uden common sense” med den svagt forklarende undertitel ”En elliptisk arabesk”. Afhandlingens tre bind glimrer ikke blot ved et korpulent volumen med en tyngende sprogbrug, der indeholder mange terminologiske markeringer. Dens svært tilgængelige akademiske stil forstyrrer også forståelsen af meningen med afhandlingen, og en kortere og mere præcis fremstilling af dens substantielle indhold ville have understøttet læsningen væsentligt.

Halvvejs inde i det 50 sider lange forord (!) markerer Raffnsøe, at afhandlingen overordnet set ikke interesserer sig for realiteten. I stedet er dens fokus at blotlægge en systematik, som man retrospektivt ”må antage” har indvirket på en udvalgt mængde af begivenheder.

For en umiddelbar læsning springer markeringens lighed med den psykotiske virkelighedserfaring i øjnene. Her opleves verden som et virvar af usammenhængende punkter uden kontinuitet eller genkendelse, der kan forbinde og strukturere sansindtrykkene. Og i de tilfælde, hvor der alligevel findes en logik, er der ofte et inkonsistent forhold imellem virkeligheden og den særegne systematik som opleves i den.

Et sådant muligt forvirrende indtryk afhjælpes ikke væsentligt af det forhold, at forordet er opdelt i underafsnitene Indgang, Adgang, Ansats, Indgang og afgang. For et mere dvelende blik rummer Raffnsøes afhandling dog hverken en ren ordsalat eller en beskrivelse af det maskuline kunststød men derimod et forsøg på at rekonstruere elementer af den franske idéhistoriker Michel Foucaults forfatterskab ud fra et bestemt begrænset nutidigt perspektiv. Eller med Raffnsøes ord benytter afhandlingen sig af en dobbelt holografisk fremgangsmåde, hvor fremstillingen af Foucault sker i et gensidigt samspil med behandlingen af en bestemt aktuel problematik. Idéhistorisk set består udgangspunktet i en registrering af det forhold, at vi i moderne tid forstår os selv som bundet til hinanden i en social sammenhæng. Efterhånden løsrives denne socialitet dog fra en overordnet metafysisk eller ideologisk forklaringsramme, og dermed banes vejen i sidste ende for

en aktuel, og i mest radikal forstand filosofisk, spørgen til det sociale bånd som en selvfølgelig forudsætning for forståelsen af vores eksistens. På den ene side eksisterer vi således med en forestilling om, at vores samfund hænger sammen, og på den anden side bærer vores tid også præg af en idé om, at det selv samme samfund er usammenhængende ved at være splittet op i brudstykker. Hvad er der på spil i denne tilsyneladende modsætning i vores aktuelle oplevelse af det sociale?

Raffnsøe tager problemstillingen op gennem en historisk-filosofisk fremstilling af spørgsmålet om socialiteten, og det sker med afsæt i en forestilling om, at den sociale praksis rummer en grundlæggende selvrefleksion. For indeværende refererer denne refleksion dog ikke til en fælles samlende fornuft, selv om der eksisterer en forestilling om en overgribende social sammenhæng. Således er vi ikke forbundet i ét substantielt samlende socialt fællesskab, men er knyttet til hinanden i en lang række forskellige henseender. Ifølge Raffnsøe danner disse forskelligartede sammenknytninger dog alligevel et komplekst og foranderligt socialt bånd, der antager netværkets karakter. Dette sociale bånd kan med andre ord siges at udgøre samfundets usammenhængende sammenhængskraft, og da vi i vores selvreflekterende sociale praksis ikke kan henvise til én fælles erfaring af det, som binder os sammen, befinder vi os i en

sameksistens uden common sense. Strange days have found us, som Jim Morrison sang.

Efter det 50 sider lange Forord følger en 80 sider lang Indledning, der indeholder en nærmere redegørelse for, hvorfor afhandlingen ikke interesserer sig for realiteten. Dens fokus er i stedet normeringens niveau ved at være rettet mod det, som man på et givet tidspunkt synes at have været i færd med at foreskrive det sociale samkvem. Således tager afhandlingen sigte på at afdække tilblivelsen af de bagvedliggende organisationsformer, dispositiver, som etableres med henblik på at regulere bestemte sociale praksisser. Med sin dispositionelle analysemetode lægger Raffnsøe afstand til forestillingen om, at det sociale udgør en realitet hinsides tid og rum. Gennem en undersøgelse af de sociale teknologiers udvikling skal det i stedet demonstreres, hvordan det sociale til stadighed skabes som et historisk og regionalt fænomen. I den forbindelse forsøger afhandlingen at afdække en fundamental regelmæssighed i organiseringen af det sociale rum, og denne kontinuitet hævdes så at bestå i den vedvarende tilblivelse af dispositiverne som formale anordninger, der lidt efter lidt er blevet dannet igennem de sociale handlinger. I afhandlingen opregnes 8 dispositivtyper parvist ordnet i 4 konstellationer, og analysen af disse konstellationer bliver ifølge Raffnsøe til en genfortælling af de vestlige samfunds historie. Ganske som Foucault

opponerer Raffnsøe imod, at historien skulle besidde en lineær realitet, og derfor analyseres dispositivernes udvikling helle ikke som en sekventiel proces. I stedet demonstreres det, hvordan de forskellige dispositive griber ind over og påvirker hinanden i et indviklet udfoldelsesmønster.

I afhandlingens del I lægger Raffnsøe ud med at skildre, hvordan de vestlige samfund som arkaisk social orden var organiseret igennem en konstellation af den anklageretslige anordning og den utematiserede sædvanelov som de dominerende dispositive. Herefter følger afhandlingens del II, der som den længste del beskriver den proces, hvor det moderne konstitutionelle retssamfund bliver til. Således opstår en ny social orden, idet loven bliver samfundets grundlag i konstellation med en anden socialteknologisk anordning: Interneringen. Disse dispositive er fælles om at oprette en binær skillelinje i det sociale; loven som en grænse imellem det forbudte og det tilladte og interneringen som en grænse imellem det sociale korpus og en udgrænset og indespærret gruppe af mennesker. Del III koncentrerer sig, i direkte forlængelse af Foucaults værk *Surveiller et punir. Naissance de la prison* fra 1975, om fremkomsten af dispositive disciplin og overvågning som samfundets dominerende grundlag. I det 18. og 19. århundredes løsrives disciplinen fra sin lokale tilknytning til hæren og hospitalet mv. for at spredes i det sociale korpus og som

allestedsnærværende og uomgængelig socialteknologi konstituere en ny dominerende form for regulering af de sociale individers omgang med hinanden. Etableringen af denne normudøvende samfundsorden var snævert knyttet til udbredelsen af et generaliseret overvågningsapparat, som hjalp til at disciplinen kunne internaliseres som skabelsen af en dårlig samvittighed. Afhandlingens sidste del, del IV, knytter sig an til Foucaults undersøgelser af *le gouvernement* som velfærdsstatens gennemgående styreform, hvis disparate herkomst kan drages tilbage til kristendommens og orientens hyrdeledelse. I moderne tid er der tale om udbredelsen af en socialteknologisk anordning, der udtyder lovens dispositiv og regulerer samfundet ved på én gang at drage omsorg for hele det sociale felt (alle) og hver enkelt del af det (enhver). Samtidig er der tale om spredningen af en ledelsesrationalitet, der er gensidigt forbundet med dannelsen af økonomien som dominerende dispositivmodalitet. Fra antikken og frem havde økonomien betegnet husholdningens rationalitet, men i moderne tid får den en politisk status og henviser til den sociale udveksling som en optimalt set selvregulerende orden. Et socialt system, der er baseret på samfundsindividernes egeninteresse, men som på grund af den vedvarende risiko for skavanker fordrer en ydre regulering og dermed knytter økonomi og ledelse sammen.

So far, so good, so what? Lige

som Foucaults forfatterskab slutter Raffnsøes afhandling her og manifesterer i den forbindelse afhandlingens afhængighed af samme forfatterskab. Denne afhængighed virker imidlertid noget uforløst, og som læser savnes det, at Raffnsøe lægger større distance til Foucault og går ind i en intellektuel individuationsproces, hvor den potentielle kreativitet, selvstændighed og originalitet kan komme oprigtigt til udtryk. Den snævre tilknytning til Foucaults forfatterskab svigter også afhandlingens ambition om orientere sig mod en praktisk virkelighed, nemlig det sociale fænomen. Afhandlingen følger stort set kun denne orientering indirekte via en rekonstruerende analyse af Foucaults analyser, som dermed udgør afhandlingens primære empiriske grundlag.

Raffnsøes afhandling vidner uden tvivl om en imponerende indsigt i sit fagområde, men den burde have arbejdet mere med sin egen selvindsigt. Afhandlingen vidner nemlig også om en meget raffineret form for intellektuelt hovmesteri. Samtidig med at både den implicite og eksplicite filosofiske tilgang markerer et brud med filosofien som mestertænkning, og indlader sig med den konkrete virkelighed, kommer mestertænkningen tilbage i dobbelt potens. Den kommer ud af skjultheden, hvor den vil drage alle til sig - på trods af de gode intentioner. Det gør projektet i ordets værste forstand uærligt.

Som overdommer kan filosofien

ikke bare lade livet være og lade det leves men antager derimod en dybere dimension af spørgsmål og løsninger på tilværelsens eksistentielle dilemmaer. I stedet for at overvinde menneskelivets evige spaltninger ved at give endegyldigt slip på forestillingen om denne dybde lægger filosofien sin klamme skolemesterånde på det hele og trænger enhver umiddelbarhed og direkte sansning ud af den menneskelige erfaring. Det øjeblik, hvor tænkningen tror, at den har en privilegeret tilgang til virkeligheden og forestiller sig en grundlæggende sammenhæng, i det øjeblik begynder helvede.

Anders Dræby Sørensen